Вінцэсь Мудроў

...як ехалі назад — не прысьніцца
і ў страшным сьне...

Чалавек з сажнем

Аповед

I

У вокны цэдзілася дрымотнае сьвятло.

Іван праводзіў позіркам варону, якая з зычным карканьнем паляцела ў бок прасьпекту, пацёр даланёю лоб, салодка пазяхнуў і ўтыркнуўся ў паперы.

Літары ўвішнымі мурашамі мітусіліся ўваччу. “Аб ходзе выкананьня ў камсамольскіх арганізацыях рэспублікі пастановы ЦК КПСС... — уголас прачытаў Іван і зноў пазяхнуў, гэтым разам з непрыхаваным адчаем — ... аб рабоце па падборы і выхаваньні ідэалагічных кадраў у партыйных арганізацыях Беларусі і рашэньня 13-га пленума... — Івану падалося, што мурашы перапаўзьлі з паперы і замітусіліся ў штанах — ... ЦК КПБ “Аб далейшым павышэньні дзейснасьці ідэйна-палітычнай работы ў сьвятле рашэньняў XXIV зьезда КПСС”.

Хвіліну, а можа і больш, Іван сядзеў нерухома, спрабуючы дапяць да сэнсу прачытанага, а потым, з не-

спакоем у душы, стаў чухаць пахвіньне: стваралася ўражаньне, што мурашы апанавалі самую датклівую частку цела...

На калідоры затупалі, заляпалі дзьвярыма, у нетрах калідорных штосьці замарачна — як вада ў душы — зашумела, і шэфава сакратарка Жанна з лёгкай панікай у голасе абвясьціла:

— Уключайце прыёмнікі! Цяжэльнікаў выступае!

Замарачны шум ураз памацнеў, напоўніўся перарывістым скандаваньнем. Іван крутнуў ручку аднаканальнага “Сожа” і тут жа, нібыта спужаўшыся, закруціў у адваротны бок: вырашыў паглядзець выступленьне па тэлевізіі.

Пакуль бег па калідоры, грымотныя воплескі суціхлі, і прастору апанаваў натхнёны, па-камсамольску бадзёры голас Яўгена Міхайлавіча Цяжэльнікава. Голас угнездаваўся ва ўсіх кутках разьлеглага будынку. Словы прамовы вырываліся з няшчыльна прычыненых дзьвярэй, блукалі па калідоры, сутыкаліся адно з адным, рассыпаліся дробным макам і ціха заміралі, даючы месца ў прасторы іншым, гэткім жа натхнёным і няшчырым словам.

У аргаддзеле, куды ён убіўся, было процьма народу. Іван махнуў рукой загадчыку аддзелу, Мішку Гармозіну, парукаўся з двума інструктарамі і ўтаропіўся ў тэлеэкран. Каляровы “Рубін” даваў задужа зялёнага калёру і твар “камсамольскага бога” выглядаў як у дзесяцідзённага нябожчыка.

— Даклад Леаніда Ільліча раскрывае захапляльную па сваіх маштабах стратэгію далейшага руху да камунізму, да ўсеагульнага міру, нясе ў сабе ідэйны зарад нечуванай сілы... — прамаўляў першы сакратар, трасучы віслай чупрынай. — Выказваючы волю 35-мільённага камсамолу, усёй савецкай моладзі мы цалкам і поўнасьцю адабраем ленінскі палітычны курс і практычную дзейнасьць Цэнтральнага Камітэту КПСС, праграмныя палажэньні і вывады даклада таварыша Леаніда Ільліча Брэжнева... — тэлевізар скалануўся ад гучных воплескаў, а Йван, злавіўшы вокам калена Нінэль Абуховіч, прытаіў дых. Хаця інструктарка аргаддзелу — яна ж Гармозінская каханка — толькі тыдзень не была на працы, Івану здаліся гэтыя дні вечнасьцю. У думках ён пацалаваў абцягнутае белым капронам калена, душа на імгненьне сьцялася, але тут жа і выпрасталася, бо Мішка Гармозін тыцнуў локцем пад рэбры і кіўнуў у бок “скрыні”.

Яўген Міхайлавіч Цяжэльнікаў — Бацька, як называлі яго цэкісты — трымаў у руцэ нейкую паперыну і глядзеў у залу ўжо не зухавата, як дагэтуль, а сувора і патрабавальна.

— Перад намі лютаўскі нумар шматтыражкі “Знамя Дзержинки” за 1935 год. Тут невялічкі артыкул, які называецца “Імя яго — бальшавік”. У ім гаворыцца: “Я не магу ўявіць, адкуль у гэтага чалавека бярэцца столькі энергіі і працаздольнасьці. Сын рабочага, сам працаваў на заводзе качагарам, потым сьлесарам... З вытворчасьці яго накіроўваюць на партыйна-гаспадарчую працу. Нагрузка вялікая: ён вучыцца ў нашым інстытуце, ён жа лепшы группарторг пятага цепласілавога курсу, ён жа лепш ад усіх, на “выдатна”, абараніў дыпломны праект! Малады інжынер абяцае даць многае, і ён дае многае. Бо выкаваны з моцнага матэрыялу!” — прамоўца зрабіў паўзу, узьняў угору газеціну, хапнуў, што той тапелец, паветра і словы ягоныя патанулі ў шалёных воплесках: — Гэта сказана... пра маладога камуніста... Леаніда Бр-рэ...— “Рубін”

стрэльнуў лямпай і сакратарская галава, зьехаўшы з тулава, прыляпілася да левага плечука. Хтосьці ляпнуў па тэлевізары кулаком — раз, другі, — але галава на старое месца так і не вярнулася.

Праз хвіліну яны з Гармозіным выйшлі ў калідор. Загадчык аргаддзелу паслабіў вузел квяцістага гальштуку, абурана прамармытаў:

— У ногі гатовы кінуцца, абы пасаду далі.

Мішка дастаў пачак “Саюз-Апалону”, пстрыкнуў газавай запальнічкай.

— Як думаеш, — струмок цыгарэтнага дыму з лёгкім шумам вырваўся з Мішкавага роту, — газета сапраўдная, ці можа зглямэздалі?

Гаманіць на такія тэмы, хай і ў пустым калідоры, было няёмка і яны рушылі да выхаду. На ганку, аднак, таксама стаялі людзі і давялося, пацепваючыся ад золкага ветру, прайсьціся ў бок Інстытуту гісторыі партыі.

— А што ты хацеў, — гукнуў Іван у працяг размовы, — Бацьку сорак сем гадоў... Вось і ўзяўся... выдаваць шматтыражкі.

— Не... ну так... бяз мыла... лезьці... — Мішка Гармозін зацягнуўся цыгарэтай і, не выпускаючы яе з зубоў, наструніўся. З адкрытай форткі на прасьцяг вырываўся надрыўны бацькаў голас.

— Верны сын партыі, яе вялікі працаўнік і мужны салдат, Леанід Ільліч заўсёды быў там, дзе цяжка...

— Во залівае... — буркнуў Мішка Гармозін і нечакана, бліснуўшы раскосымі вачыма, запытаў: — Якое сёньня чысло?

— Дваццаць сёмага лютага, — азваўся Іван і толькі тады ўзгадаў: у Мішкі сёньня дзень нараджэньня.

— Пасьля працы — сябрук мелькам зірнуў на гадзіньнік — бяры Жану і вяслуй у “Журавінку”. Я там столік замовіў. І запомні: ніякіх падарункаў. Цярпець іх не магу, — Мішка дасмаліў прагнай зацяжкай цыгарэту, ізноўку наструніўся.

— Леанід Ільліч здабыў велізарны аўтарытэт, бязьмежны давер і шчырую, чыстую любоў Ленінскага камсамолу, савецкай моладзі, усяго прагрэсіўнага чалавецтва... — гукаў з адчыненай форткі першы сакратар ЦК ВЛКСМ.

Мішка хітнуў галавой, плюнуў, і сябрукі, разам павярнуўшыся, пайшлі ў адваротным накірунку.

Мішка Гармозін зьявіўся на Карла Маркса, 36* увосень мінулага году. У той шэранькі, па-восеньску панылы дзень Іван, як заўсёды, забег у аргаддзел і сутыкнуўся з высокім хлопцам ў мадняцкім замшавым пінжаку. Яго тады, памятаецца, уразілі раскосыя васільковыя вочы, якія — Іван адразу ж адчуў гэта — мусілі падабацца дзяўчынам. Сэрца Іванава ў той міг захлынулася гарачай крывёю і ён дакорліва зірнуў на Нінэль — сваю тайную сімпатыю, якая працавала ў аддзеле і цяпер сядзела пры стале, панурыўшы долу аксамітныя вейкі.

Мішка запрасіў у свой кабінет, прапанаваў пагартаць французскі часопіс і, раскінуўшыся ў крэсьле, расказаў, дзеля знаёмства, вясёлую показку пра Брэжнева — як Леанід Ільліч уздымаў цаліну. Іван пры гэтым сьціпла пасьміхаўся, пазіраў на бокі і левая лытка ягоная зьлёгку дрыжэ-

* Будынак, дзе месьціўся ЦК ЛКСМБ.

ла. Ён упершыню чуў, каб адказны работнік ЦК вёрз антысавеччыну, ды яшчэ ў сваім працоўным кабінеце.

“Гэбіст”,— падумаў тады Іван, а гаспадар кабінету, пабачыўшы сполох у Іванавых вачах, прыпаліў прыгаслую цыгарэту і напаўголасу прамовіў: “І чаго гэта вы, бульбашы, такія д... трусьлівыя?”

А ўвечары, прыцiснуўшыся лобам да шыбы, ён з мазахісцкай жарсьцю назіраў, як новы загадчык аддзелу са знарочыстай галантнасьцю — закінуўшы за сьпіну правую руку — падсаджваў Нінэль у жоўтыя “Жыгулі”. І, ня ведаючы — што з сабою рабіць і як пазбыцца пякучай рэўнасьці, прыгаломшаны і прыгнечаны, Іван у той жа вечар выклікаўся праводзіць да дому рудавалосую сакратарку Жану — Нінэльчыну сяброўку — і ўсю дарогу, нібыта жартам, пытаўся — ці спадабаўся ёй новы загадчык аддзелу?

Тады ж, ад Жаны, ён даведаўся, што бацька Гармозіна працуе ў Маскве, у Дзяржплане, а сам Мішка два гады завіхаўся ў Міністэрстве зьнешняга гандлю, ды вымушаны быў адтуль сысьці з-за нейкай непрыгожай гісторыі й прыхавацца ў Менску — тут жыла ягоная маці.

А яшчэ праз дзень Мішка Гармозін прапанаваў пайсьці ў рэстарацыю — абмыць новае месца працы. І хаця Іван напачатку адмаўляўся, казаў, што ў яго баліць зуб і хворая жонка, але, пачуўшы, што там будзе Нінэль з сваёй сяброўкай, урэшце рэшт згадзіўся. З той пары, прыкладна раз на месяц, яны гулялі за Мішкавы грошы ў рэстаранах, і пасьля адной такой гулянкі жонка Іванава падала заяву на развод ды зьехала ў свой Барысаў.

III

У дальнім канцы залы грукнуў бубен, зафаніў мікрафон і рэстаранны ансамбль зайграў мелодыю з “Хроснага бацькі”.

— Што ж, так і будзем маўчаць? — Мішка Гармозін выцер сурвэткай ільсьняныя вусны, паварушыў пальцам і кельнер, які прыбіраў посуд, з разуменьнем кіўнуў галавой.

Вось ужо гадзіну яны сядзелі ў рэстарацыі, і за гэты час Нінэль не прамовіла ні слова. Яна нярвова, адну за адной, паліла цыгарэты, цэдзіла з фужэру шампан і пры гэтым з нянавісьцю зыркала на імяніньніка.

Імяніньнік таксама сядзеў як мыла зьеўшы і апанаваны зларадным цікавасьцю Іван чакаў таго моманту, калі яны застануцца з Жанай адны, і ён даведаецца: чаму яе сяброўка сёньня такая негаваркая.

— Ну, дзяўчынкі... ну давайце, сапраўды, пра нешта пагамонім, — Мішка адсунуўся ад стала, прымусіў сябе пасьміхнуцца. — Ці ведаеце вы такі факт, што стваральніца “новага раману” Наталка Чарняк... пардон, Наталі Сарот, абвясьціла традыцыйную прозу стопрацэнтнай архаікай?

— А Франсуаза Саган... пардон, Фрося Чыгункова, наадварот — пісала ў традыцыйным рэчышчы, — адпарыравала Нінэль, і Мішка задаволена пацёр рукі:

— Брава, брава.. Нарэшце пачулі ваш дзіўны голас.

Мішка падхапіў бутэльку, стаў поўніць келіхі, зьбіраючыся, відаць, сказаць нейкі тост, але ў гэты момант дзяўчыны падхапіліся на ногі і, абмінуўшы двух армянаў, якія спрабавалі запрасіць іх на танец, пабеглі па сходах — няйначай, у прыбіральню.

Дзесьці пад стольлю загуў, пакрываючы людскія галасы і мелодыю

“Хроснага бацькі”, выцяжны вентылятар, і пасмы цыгарэтнага дыму паважна паплылі па-над Мішкавай галавой. Іван, па прыкладу сябра, таксама ад’ехаў на крэсьле ад стала і адчуў на сваёй шыі дотык выцяжнога ветру.

Звычайна яны ладзілі гулянкі за горадам — у гатэлі “Юнацтва”. Там было зацішней, кожны столік быў адгарожаны перабойкай, ды й зьбіралася там адпаведная публіка — у асноўным, іншаземцы. Але сёньня ў “Юнацтве” сустракалі мангольскую дэлегацыю, таму сядзець давялося ў шумнай, поўнай падпітых студэнтаў і юрлівых армянаў “Журавінцы”.

На стале зьявілася чарговая пляшка шампану: гнюснага пойла, якое тхнула гнілымі яблыкамі і расьпірала нутро вуглякіслым газам: ня дзіва, што дзеўкі раз-пораз бегалі ў прыбіральню.

— Запрасі Нінку на танец... можа палагаднее, — прамовіў Мішка Гармозін. Ён сёрбнуў шампану, выставіў ніжнюю вусну і на ёй утварылася маленькая бурбалка.

Праз пару хвілінаў ансамбль зайграў “Зорачку”* і Нінэль, шчасна абмінуўшы аж трох каўказцаў, сама падышла да Івана...

…Ён прытуліў да сябе дзяўчыну і адразу ж адчуў цеплыню пругкіх грудзей. Галава пачала кружыцца — ці то ад гэтай цеплыні, ці то ад паху Нінэльчынай скуры. Яму раптам да змогі заманулася лізнуць дзявочую шыю. Язык — амаль незаўважна, самым кончыкам — тыцнуўся ў мочку вуха і адчуў прыемную гаркоту. Ужо зусім ачмурэлы, ён прыпаў да гаркавай ад ласьёну шыі і пачуў напяты і, як для такой хвіліны, надта сур’ёзны Нінэльчын голас:

— А вы здольныя на ўчынкі?

Нінэль — мякка і шматабяцальна — прыціснулася да яго сьцягном і Івана працяла нэрвовая дрыготка.

— Давайце зьбяжым.

Такая прапанова ацьверазіла Івана і ён, пралепятаўшы: «Як гэта?» — пашукаў вачыма Гармозіна. Мішка піў нагбом шампан і на келіху ягоным цьмяна бліскала сьвятло ўсіх рэстаранных кандэлябраў.

— Няёмка неяк, — адно і здолеў выцісnуць з сябе Іван, і дзявочая далонь сасьлізнула з пляча.

Ён бег па прыступках, удыхаў галавакружны пах ласьёну, спрабаваў зазірнуць у Нінэльчыны — заўсёды халодныя, а таму халерна звабныя – вочы, і ў галаве ягонай віравалі, не знаходзячы выйсьця, трывожна-юрлівыя думкі.

Ля шатні яны спыніліся. Іван, панурыўшы руку ў кішэнь, выцягнуў два нумаркі — свой і Жанчын — і застыў у непаразуменьні...

...Сяброўчына паліто было крыху куртаватае. Нінэль абцягнула рукавы, дастала з сумачкі нататнік, штосьці ў ім размашыста напісала:

— Аддайце дзяўчыне ў сіняй спадніцы, — прамовіла, перадаўшы лісток швейцару, і яны выйшлі з рэстарану.

З цёмнага неба падаў бухматы сьнег, і навакольныя ліхтары паўсталі перад Іванам вялізнымі, падсьветленымі знутры дзьмухаўцамі. І здалося на міг, што гэта ня сьнег кружыў-віраваў у паветры, а мірыяды парушы-

* Песьня з рэпэртуару ансамбля “Цветы”.

нак сарваліся з дзьмухаўцоў, завіравалі ўваччу, халоднымі дотыкамі кранаючы гарачы лабешнік.

Некалькі парушынак заблыталіся ў Нінэльчыных валасах, і Іван, нахіліўшыся, растапіў адну з іх сваім парывістым дыханьнем. І ў тую хвілю, калі ён сабраўся з духам і ўзяў дзяўчыну за руку, да вушэй даляцеў недарэчны воклік:

— Чаму, Жануля, так рана?

Васька Сёмін — вадзіла дзяжурнай цэкоўскай “Волгі” — сьпехам працёр ветравое шкло, хацеў яшчэ нешта сказаць, ды, убачыўшы, што перад ім ня Жанна, а Нінэль, сумеўся і таропка разнасьцежыў дзьверцы.

— На Ванеева? — запытаўся вадзіла, пайшоў на разварот, і Іван, шукаючы апірышча, натыкнуўся далоньню на прахалоднае дзявочае калена.

— Нінэль... — вымавілі вусны, і валасы зварухнуліся пад шапкай, і цела салодка здрыганулася ад гуду сьвяточных званоў, што бомкнулі ў вушах і глухім рэхам азваліся дзесьці ўнутры, пад самай селязёнкай.

Нінэль зьняла з калена ягоную гарачую руку, але зрабіла гэта паволі, з неахвотаю, як бы кажучы: «Мы не адны...»

За шклом мільгцелі агні Партызанскага прасьпекту, а ў галаве — гэтак жа размыта і бязладна — мільгцелі й блыталіся пажадныя лятункі. Асабліва хвалявала Івана тое, што Нінэль была бяз станіка: калі яны танцавалі, ён правёў кончыкамі пальцаў па дзявочай сьпіне і не намацаў сушпілкі. «Ну чаму, чаму яна бяз станіка?» — ледзь ня ўголас мармытаў Іван і, мацаючы ўласныя калені, адчуваў цеплыню і падатнасьць дзявочых грудзей. Ён заплюшчыў вочы і ў той жа міг апынуўся ў прыцемным пакоі, пасярод якога, на плямістай леапардавай шкуры, ляжала, шырака рассунуўшы ногі, ягоная каханая. На Нінэль былі толькі белыя, у буйную сетку, панчохі, ды такія ж белыя, пад самыя локці, пальчаткі. Млява закінуўшы галаву, Нінэль цьвеліла мяцёлкай леапардавага хваста мочкі пульхнатых грудзей, лашчыла даланёю ніз жывата і нечакана, прыўзьняўшы галаву, не да месца бадзёрым голасам выгукнула: “Прыехалі!”

Іван расплюшчыў павекі. Машына падкаціла да цёмнага пад’езда, віскнула гамульцамі.

— Мяне не чакай. Вяртайся ў “Журавінку”, — буркнуў ён у адказ на запытальны позірк вадзілы, вылез з машыны і кульгавым подбегам — пабіў нагу, як вылазіў — рушыў адчыняць супрацьлеглыя дзьверцы.

Нінэль, аднак, выйшла вонкі без ягонай дапамогі, абцягнула паліто, зірнула ўгору.

— Маці ўжо сьпіць, — прамовіла з уздыхам і падала руку на разьвітаньне.

З разнасьцежаных пад’ездных дзьвярэй павеяла салодкай гнілізнай і кашэчымі пахамі.

— Давяду да дзьвярэй — у пад’езьдзе цёмна, — пралепятаў Іван у спадзеўцы, што Нінэль запросіць на каву, але дзяўчына крутнулася на абцасах, пайшла, таямніча дыхнуўшы польскім ласьёнам, і Іван, задыхаючыся ад нясьцерпнага каханьня і такой жа нясьцерпнай крыўды, схапіў дзяўчыну за рукаво.

— Ніна... пачакайце... — Іван уздыхнуў, панурыў вочы, нібыта рыхтуючыся спытаць аб нечым вельмі важным і адным духам выпаліў: — А дзе гэта вы былі цэлы тыдзень?

— Аборт рабіла, — са злосьцю прамовіла Нінэль і зьнікла ў цёмным пад’езьдзе.

На лесьвіцы абудзіліся і аціхлі крокі, бразнулі дзьверы, і дзесьці — ці не ў Нінэльчынай кватэры — прыспана брахнуў сабака.

Іван стаяў як халадзёнкай абліты і пыжыкавая шапка на ягонай галаве з трагічнай павольнасьцю спаўзла з патыліцы на самыя вочы. Было такое адчуваньне, што яго, адказнага работніка цэка, прылюдна аблілі памыямі... Нінэль хацела дапячы Мішку — таму і зьбегла з рэстарану... А ён, ёлупень, раскатаў губу...

На першым паверсе запалілі сьвятло і страшэнна тоўстая кабета, запаланіўшы сваім аб’ёмам цесную кухню, матлянула, спраўджваючы, ці ёсьць там вада, бліскучы чайнік. Іван ссунуў шапку на патыліцу, паклыпаў, прыпадаючы на правую нагу, уздоўж асьнежаных кустоў і неўзабаве азірнуўся, выглядаючы жоўты квадрат на прысыпаным сьнегам асфальце — месца, дзе ён зазнаў прыніжэньне і дзе выразна пазначыліся ягоныя бяздумна-хлюпкія сьляды.

Пакуль датупаў да прасьпекту, сьнег зьмяніў імжысты дождж; пыжыкавая шапка ўраз намокла, галава ўпрэла і калі ён — а палове першай ночы — убіўся ў сваю кватэру, скінуў верхнюю вопратку і зірнуў у люстэрка, дык убачыў дзіўную праяву: з упрэлай галавы ценькімі пасмамі падымалася пара.

— Парапаветраны манекен, — прашаптаў Іван, падхапіў ручнік, зьбіраючыся выцерці мокры карак і страсянуўся ад зычнага тэлефоннага званку.

— Што за фокусы? Куды вы падзеліся? — Мішка, відаць, званіў з аўтамату, бо голас ягоны бразджаў і патанаў у злавесным сьвісьце.

— Я сяджу дома, сяброўка твая таксама ў сябе дома.

Хвіліну Гармозін маўчаў, потым з палёгкай уздыхнуў і, са словамі: “Заўтра пагамонім”— павесіў трубку.

Так, з гудлівай слухаўкай у руках і, як той Ясір Арафат — з ручніком на галаве — Іван і праседзеў паўночы. Ва ўспушаным жываце ягоным бродзіў пракіслы шампан, ва ўскудлачанай галаве бродзілі панічныя думкі; жывот ён раз-пораз ратаваў, выпускаў паветра, і толькі галаву не было як ратаваць і калі, уявіўшы сцэну аборту, ён адчуў, што мазгі пачынаюць закіпаць, падхапіўся з крэсла, пабег у ванную і з воклічам: «Ай, бля-а!» — піхнуў галаву пад халодны струмень.

Наступным ранкам — як гэта бывае на зыходзе зімы — за вакном дзьмуў вятрыска ды ішоў мокры сьнег з дажджом. Пад бокам званілі тэлефоны, у куце шалёным дзятлам стукаў тэлекс, сакратарка Жана два разы зазірала ў кабінет і клікала на нейкае паседжаньне, але Іван нічога ня чуў і ня бачыў: сядзеў з заплюшчанымі павекамі, мыляў вуснамі і ўяўляў Нінэль — у белых панчохах, на леапардавай шкуры, змораную ад асалоды.

Пару месяцаў таму да іх прыязджала дэлегацыя Зьвязу польскіх студэнтаў. Кіраўнік дэлегацыі — рудавалосы фацэт у джынсах — падараваў яму на знак сяброўства дацкі парнаграфічны часопіс, на вокладцы якога лашчылася на леапардавай шкуры сьветлавалосая прыгажуня. Прыгажуня дзіўным чынам нагадвала Нінэль — такія ж пісаныя бровы, такія ж па-дзіцячы пульхнатыя вусны — і Іван у сваіх фантазіях кожны

раз уяўляў той юрлівы здымак, і вусны ягоныя праглі прыпасьці да гладкага калена, і шапталі ў забыцьці ласкава-бессаромныя словы.

І яшчэ ў сьвядомасьці гучала слова «аборт»; пякучая рэўнасьць не давала спакою і ўсьведамленьне таго, што ён далучыўся да чужой таямніцы, рабіла пачуцьці яшчэ больш вострымі; ён даваў волю фантазіям, і сьветлавалосая прыгажуня глядзела на яго вільготнымі ад пажады вачыма, прыўздымала тугія грудзі і з жарсьлівым прыдыханьнем шаптала: «Вазьмі іх... яны ня Мішкавы... яны твае...»

Салодкае трызьненьне перарваў зумклівы тэлефонны званок.

— Дзе ты ходзіш? Цэлую гадзіну званю, — другі сакратар ЦК кашлянуў і ўжо прытоеным голасам паведаміў: — Апранайся і заходзь.

Перціся некуды ў такое надвор'е зусім не выпадала. Нацягнуўшы на плечы прамоклы палітон, Іван мацюкнуўся, міжволі прыслухаўся.

— Натхняльным прыкладам для ўсёй партыі, для ўсіх камуністаў зьяўляецца нястомная, самаахвярная, мэтанакіраваная і тытанічная дзейнасьць Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Леаніда Ільліча Брэжнева...

— Зусім ахалуелі, — ледзь чутна прамармытаў Іван і выйшаў з кабінету.

... Лёва Аўдошка — суворы, апрануты ў «малянкоўскі» жакардавы плашч — сядзеў за сталом і з нецярплівасьцю стукаў пальцамі па лістках перакіднога календара.

— Ну, дзе цябе носіць? — Лёва заклапочана насупіўся, падхапіў асадку, штосьці таропка напісаў у каляндарных кантычках. — Бацькаву прамову слухаў?

Іван кіўнуў, а Лёва, зусім як Мішка Гармозін, раскінуўся ў крэсьле і тарганўў галавой, паказваючы на кніжную шафу:

— Вазьмі там... другі том.

Дрыготкая рука падхапіла другі том Поўнага збору твораў, і Лёва незадаволена перакрывіўся:

— Ды ня Леніна... энцыклапедыю цягні.

Дагэтуль Іван разумеў Лёву з паўслова, а тут ніяк ня мог уцяміць — на якую халеру таму спатрэбілася энцыклапедыя.

— Адгарні чатырыста шаснаццатую старонку...

Пальцы таропка перагарнулі старонкі.

— Ну, чытай...

— «Брыялогія», «Брэгман», «Брэднік»...— нясьмела прачытаў Іван і Лёва, дакорліва хітнуўшы галавой, працэдзіў: — Брэжнеў Леанід Ільліч.

— «Брэжнеў Леанід Ільліч... — прачытаў Іван і, як той двоечнік ля дошкі, шморгнуў носам, — выдатны дзеяч Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы, міжнароднага камуністычнага і рабочага руху...»

— Гэта прапусьці. Далей чытай.

— З сям'і рабочага-металурга... Працоўнае жыцьцё пачаў з пятнаццаці гадоў. Пасьля сканчэньня ў 1927 годзе Курскага землеўпарадкавальна-меліярацыйнага тэхнікума працаваў землеўпарадчыкам у Коханаўскім раёне Аршанскай акругі...

Яны з Лёвам пераглянуліся і другі сакратар, са словам «Усёк?», выцягнуў з сейфу пачатую пляшку каньяку.

— Пяцьдзясят гадоў мінула — каго цяпер знойдзеш? — прамармытаў Іван і Лёва, перакрывіўшыся, прыклаў палец да вуснаў.

Яны кульнулі па паўшклянкі каньяку, заелі шакаладнымі цукеркамі — у Лёвы ў стале быў цэлы харчовы склад — і падаліся з кабінету.

— Па-першае — нікому ні слова, — дыхнуў каньячным духам другі сакратар, — а па-другое... — Лёва на хвілю сумеўся, — цябе ў Талачынскім райкаме ў твар ведаюць?

— Здаецца, не, — выдыхнуў Іван, і яны — плячо ў плячо — пабеглі па сходах.

«Камандзіроўка... у Талачын... гэта ж чорт ведае дзе... — мільгалі ў галаве адрывістыя думкі, — хочуць, як той Бацька, «Коханаўскай праўдай» патрэсьці... ці ўспаміны якога старога ёлупня запісаць... пра каморніка Брэжнева...» — Іван спрабаваў ісьці ў ногу з Аўдошкам, ды ўвесь час зьбіваўся, і лядыш непакою непрыемным халадком казытнуў селязёнку.

— Пайшлі, пройдземся, а то ў кабінеце не пагамоніш... — захінаючыся ад ветру, Лёва прыпаліў цыгарэту, прыхаваў яе ў жменю і разам з дымам выдыхнуў: — Паедзеш у якасьці карэспандэнта радыёстанцыі «Юность». Журналісцкі рэйд па месцах рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы. Агледзішся, прынюхаешся, вызначыш персьпектыўных кандыдатаў... Пажадана, жанчын ад сямідзесяці да сямідзесяці пяці гадоў...

— Дык што... містыфікацыя? — Іван прыкусіў язык. — Лядзяк непакою, сьлізгануўшы па шлунках, закаціўся на дно пустога страўніка.

Пабачыўшы спахмурнелы Іванавы твар, суразмоўнік хітнуў галавой, зацягнуўся пякучым дымам:

— А ты думаеш газетка… тая… сапраўдная? Ды я нават ведаю — хто яе згламэздаў. Ёсьць там у Бацькі два памагатары — з блыхі вала зробяць...— Аўдошка кінуў разьмяклы на дажджы недапалак, расьціснуў падэшвай. — Мы, у адрозьненьне ад Бацькі, будзем дзейнічаць чыстымі рукамі. Ніякіх містыфікацыяў. Ну ты сам памяркуй: знаходзім кабету, якая памятае, што ў іхняй хаце, яшчэ да калектывізацыі, жыў нейкі пастаялец. Паказваем фотку. Той? Кабета прыглядаецца, мружыцца, а мы ў гэты момант перахопліваем ініцыятыву. Пераконваем старую, што гэта і ёсьць той пастаялец: вунь, і кепка тая самая, і бровы густыя...

Яны спусьціліся да Вульянаўскай і Йван убачыў на ўзбочыне шэрую аўдошкаву «Волгу».

— Што ж... так і паеду... з пустымі рукамі? Трэба ж мець хоць нейкія дакументы, мапу Коханаўскага раёну, нарэшце, — прамармытаў Іван, і Аўдошка з камсамольскім імпэтам ляпнуў яго па плячы.

— За гэта не хвалюйся. Атрымаеш ня толькі архіўныя дакументы, але й дакументальную прозу, — Аўдошка сунуўся ў нутраную кішэнь, выцягнуў пашэрханы нататнік. — Ягонае прозьвішча-а...— старонкі нататніку ніяк не жадалі перагортвацца, — Алесь Эвенкаў... аўтар дзесяці гісторыка-дакументальных аповесьцяў. Чуў пра такога?

Іван страсянуў галавой.

— Мы яму неяк кнігу замаўлялі — пра камсамольскае падпольле. Ну і панадзіўся хадзіць з сваімі творамі. Летась прыйшоў з таўсьценнай тэчкай. Аповесьць, кажа, напісаў. Пра маладога Брэжнева. Як той у Коханаве каморнікам працаваў… Назву вось толькі забыў. «Чалавек з-з...» — Аўдошка прымружыўся, ўвабраў праз сьцятыя зубы паветра і на нос яму ўпала яршыстая сьняжынка. — Ну, з чым гэта каморнікі ходзяць? — запытаўся Лёва, выціраючы мокрую нюхаўку.

— З «казой»? — выгукнуў Іван, і другі сакратар зірнуў на яго сьмяшлівым і разам з тым дакорлівым вокам.

— Ну, карацей, паглядзелі мы тую пісаніну... — Аўдошка ізноў прымружыўся, згадваючы — як мянуецца «каза» па-навуковаму, плюнуў і прыпаліў новую цыгарэту. — Паглядзелі, пачыталі — і вярнулі аўтару. Такія рэчы без узгадненьня з Масквой не надрукуеш...

Яны падышлі да «Волгі», Аўдошка абабіў мокры плашч, узяўся за ручку дзьверцы.

— Возьмеш у касе шэсьцьдзесят рублёў — на прадстаўнічыя выдаткі — і выпраўляйся да Эвенкава, толькі патэлефануй папярэдне. Адрас Жана ведае. Заўтра абгаворым дэталі, а ў пятніцу паедзеш на месца.

— А можа ў панядзелак? — падаў голас Іван, і Аўдошка, які ўжо адчыніў было дзьверцы, з грукатам іх зачыніў і падышоў да падначаленага.

— Адкрыю табе дзяржаўную тайну. Інстытут марксізму рыхтуе да брэжнеўскіх угодкаў біяграфічны нарыс. Бацькавы прайдзісьветы шукаюць матэрыялы дзе толькі можна. Перакулілі дагары нагамі ўсе архівы; ня сёньня-заўтра ў Коханаве зьявяцца. Мы іх мусім апярэдзіць. Зразумеў? І вось яшчэ што, — Аўдошка керхануў у жменю, — скажаш пісаку, што будзем друкаваць ягоную аповесьць. Гэта на выпадак, калі не захоча аддаваць матэрыялы… Карацей, пакруцішся ў Коханаве пару дзён, а там прышлем падмацунак, — Аўдошка ляпнуў Івана па сьпіне, рушыў да машыны і цяпер ужо на Іванаву нюхаўку апусьцілася яршыстая сьняжынка; сьняжынка ўмомант растала, дрыготкай кропляй завісла на кончыку носа, адбіўшы ў сваёй глыбіні счарнелыя ліпы, мірглівы сьветлафор і аўдошкаву «Волгу», якая з прытоеным вуркаценьнем паехала па вуліцы.

На калідоры панавала цемра. Іван пстрыкнуў запалкай, выглядаючы нумар кватэры, тыцнуў пальцам у званок і яму адразу ж адчынілі.

— Заходзьце-заходзьце... — азваўся гаспадар кватэры і ступіў два крокі назад, падставіўшы сваю бліскучую лысіну пад зыркае бра.

На гаспадары былі зашмальцаваныя піжамныя нагавіцы і салатавага колеру майка, пад якой узбуджана калыхаўся па-жаночы пукаты жывот.

Іван пераступіў парог, расшпіліў два гузікі палітону і тут жа спалохана прыхапіўся: пад нагамі ягонымі завіхаўся вялізны шэры кот.

— Барсік! Псік! — з робленай суворасьцю гукнуў гаспадар, няўклюдным рухам запрашаючы госьця прайсьці ў свой кабінет.

— Дык што... вырашылі выдаваць?

Пытаньне прагучала зьнянацку, таму Іван адказаў не адразу: патрабавальна нюхнуў паветра і, вызначыўшы, што ў габінэце пахне старымі газетамі і кашэчымі сцакамі, кіўнуў галавой.

Пісьменьніцкі катух быў застаўлены кніжнымі паліцамі, тут жа стаяў дыхтоўны, прыціснуты дапатопнай друкаркай і гарою папяровага хламазду стол, а над сталом вісела ўвабраная ў залачоны багет карціна. Іван мелькам зірнуў на карціну і зьнерухомеў: пасярод неабсяжнага поля стаяў брываcты дзяцюк у кірзавых ботах і, наваліўшыся плечуком на каморніцкую казу, зачаравана глядзеў на асьветлены ранішнім сонцам далягляд. «Ул. Сьцяпук. «Сьветлая раніца». Л. І. Брэжнеў на Коханаўшчыне.» — прачытаў Іван на таблічцы і стрымана кашлянуў.

— Валодзя Сьцяпук намаляваў... па матывах маёй аповесьці, — сказаўшы так, пісьменьнік пакутліва ўздыхнуў. — Езьдзіў у Талачын, у райкам партыі — думаў, набудуць...

— Хто езьдзіў? Сьцяпук? — перапытаў Іван, але пісьменьнік як і ня чуў ягоных словаў; яшчэ больш спахмурнеў, змахнуў рукавом скупую мужчынскую сьлязіну.

— Вось тое ж і з аповесьцю. Цэлы год пісаў... з архіваў не вылазіў...

Пачуўшы пра архівы, Іван неўпрыкмет пацёр далоні.

— А што, знайшлі нешта? Дакументы там, ці людзей, з якімі Леанід Ільліч працаваў?

Пісьменьнік адвёў вочы, пацёр вугравагую шыю.

— Столькі гадоў мінула... Дый прабыў ён у Коханаве зусім няшмат — некалькі месяцаў.

Цяпер ужо Івану давялося спахмурнець і правесьці далоньню па карку.

— А дзе гэты Коханаўскі раён знаходзіцца?

Пісьменьнік падхапіў са стала тоўстую тэчку, ляснуў ёю па сьцягне і ў паветры ўзьнікла і паволі растала пыльная аблачынка.

— Вось тут! — мовіў творца, тузануўшы — спачатку дрыжачымі пальцамі, а потым рэдкімі зубамі непадатны матузок.

Разьвязаўшы тэчку, творца прысмаліў папяросу.

— Раён той даўно ліквідавалі, — над лысай пісьменьніцкай галавой правідным німбам узьнялося колца тытунёвага дыму. — Вось, зірніце, мапа 27-га году выданьня, і сьпіс сельсаветаў...

Мапа была дарэшты пацёхканая, падзертая на згібах.

— Усяго ў дваццаць сёмым годзе ў складзе раёну было дванаццаць сельсаветаў: Аболецкі, Алёнавіцкі, Палюдаўскі, Шыбецкі, Малатынскі, Сялецкі...

— А вы на месца выязджалі? — перапыніў Іван бясконцы пералік.

— Быў, — незадаволена выдыхнуў пісьменьнік. — Як на добры лад, там трэба было цэлы месяц працаваць — людзей апытаць, сустрэцца з вэтэранамі, а гэтыя сволачы з Саюзу пісьменьнікаў камандзіроўку на два дні выпісалі. Толькі і пасьпеў, што ў райкам зайсьці, ды з мясцовым краязнаўцам сустрэцца. Міла Сяргееўна… маладая яшчэ жанчына. У Коханаўскай прафтэхвучэльні працуе. Яна мяне там з адной цётухнай пазнаёміла. Цётухне восемдзесят гадоў: памятае, як у іхнай хаце, яшчэ да калектывізацыі, каморнік жыў. Паказаў фатаздымак — паглядзела, прымружылася, кажа: “Здаецца, ён...”

— Адрас ёсьць... той кабеты? — запытаўся Іван, выцягнуўшы з кішэні нататнік.

— Клічуць Сазоніхай, а жыве-е...— пісьменьнік пашкрэб лысіну. — Як ад шашы ехаць на Коханава, дык першая вёска. Там яшчэ царква стаіць... разьбітая...

— Значыцца так, — Іван піхнуў у кішэнь нататнік, зірнуў на гадзіньнік. — Зараз едзем у рэстаран — і там абгаворым усе дэталі. Аповесьць вашую занясу ў выдавецтва. Тэчку з дакументамі таксама забіраю. За сабраныя матэрыялы будзе налічаны дадатковы ганарар. Ну і карціну, відаць, прыхаплю, — госьць прыкусіў губу, калупнуў пальцам багетавую асаду, — пойдзе ў якасьці ілюстрацыі да кнігі.

Іван памкнуўся зьняць карціну са сьцяны, але пісьменьнік схапіў яго

за руку.

— Трэба Валодзю спытаць, — мрукнуў творца няпэўным голасам.

— Ды што там пытацца... Пасьлязаўтра еду ў Маскву, узгадню на мастацкай радзе. Так што праз пару месяцаў, — здымаючы карціну, Іван гучна крэкнуў, — павіншуем таварыша з Дзяржаўнай прэміяй.

Іван яшчэ раз крэкнуў, зьдзьмуў з карціны пыл і крутнуў пальцамі, паказваючы, што яе трэба ў нешта загарнуць.

— Толькі ж глядзіце, не згубіце... — прамармытаў пісьменьнік, але, сустрэўшы дакорлівы Іванавы пагляд, матлянуўся ў суседні пакой і вынес адтуль падзертую прасьціну.

...Да рэстарану ехалі, трымаючы карціну над галовамі — займала яна ўвесь салон і перад кожным сьветлафорам стукалася то ў задняе, то ў пярэдняе шкло. Вадзілу Ваську Сёміну даводзілася раз-поразу прыбіраць з ветравога шкла прасьціну, якая вісла долу, і ціхенька мацюкацца. Пазіраючы на вадзілу ды на пісьменьніка — той сядзеў на заднім сядзеньні і лыпаў у змроку пужлівымі вачыма, — Іван спачатку пасьміхаўся, а потым закалаціўся ад сьмеху, і напятае карціннае палатно дробна заляпала па вадзілавай патыліцы. «Нервы», — падумаў тады Іван, умомант пасур’ёзьнеў і выцер ражком прасьціны ўпрэлы лабешнік. Нервам было з чаго ўсхадзіцца: выправа ў Талачын, якая адранку здавалася пустой і нікчэмнай забавай, цяпер, імжыстым адвячоркам, атачыла душу нечым цёмным, палітычна небясьпечным, і вужака неўсьвядомленай трывогі сьціснула ўлякнутую душу сваімі халоднымі колцамі.

«Журавінка», як заўсёды такім часам, зіхцела агнямі і скаланалася ад натужлівага бомканьня бас-гітары. Рэстаранныя дзьверы былі зачыненыя, а таму давялося доўга грукаць, а потым, калі прыдзьвернік бязгучна закрычаў штосьці за тоўстым шклом, на імгненьне прыляпіць да шкла цэкоўскае пасьведчаньне.

Швейцар у шатні сустрэў яго як старога знаёмца.

— Сябры вашыя, з якімі вы палітонамі мяняліся, ужо гадзіну, як прыйшлі.

Іван замёр на імгненьне, падумаў — ці не падацца ў другі рэстаран? — але тут жа страсянуў чупрынай, тыцнуў швейцару металёвы рубель і кіўком галавы натхніў спадарожніка на рэстаранныя подзьвігі.

Аўтар гісторыка-рэвалюцыйных аповесьцяў, па ўсім бачна, у рэстараны завітваў зрэдку. Пісьменьнік увесь час азіраўся, папраўляў пацёханы гальштук, а ступіўшы ў асьветленую залу, страпянуўся і ўвабраў голаў у плечы.

«Нічога. Кульне пару чарак — агойтаецца», — з гэтай думкай Іван стаў на дыбкі, агледзеў залу. Нінэль з Гармозіным сядзелі за тым жа столікам, што і ўчора, і ў абоіх — гэта адразу кінулася ў вочы — былі нярвова-напружаныя твары.

— А вось і мы! — выгукнуў Іван праз людскія галовы, але Мішка яго, відаць, не пачуў, бо ў той жа міг здушыў у попельніцы цыгарэту і запрасіў Нінэль на танец.

— Дык гэта ж таварыш Гармозін... з аргаддзелу, — уражана прашаптаў пісьменьнік і, не адрываючы пагляду ад шырокай Мішкавай сьпіны, прысеў на падстаўленае Іванам крэсла.

На стале зьявіўся букач «Белавежскай», бутэлька «Мінскай №3», дзьве

фаянсавыя місы з салатай «Зара», і Іван, ляпнуўшы ў далоні, напоўніў чаркі.

— Ну, за вашу новую кнігу!

Гарэлка з цяжкасьцю прайшла ў нутро, Іван выцер сурвэткай вусны, тыцнуў відэльцам у салату, зірнуў на суседні стол і толькі тады заўважыў пляміста-зьвільгатнелы чырвонец на залітай шампанам талерцы. Кельнерка прыхапіла талерку, прыбрала пустыя келіхі.

— А дзе тыя, што побач сядзелі? — з неспакоем у голасе запытаўся Іван, і кельнерка, не павярнуўшы галавы, каротка адказала: — Разьлічыліся.

Сітуацыя была зразумелай: учора Нінэль адкрыла сваю таямніцу, а сёньня пазьбягала ягонай кампаніі. Іван расшпіліў верхні гузік кашулі, памацаў запалены лоб і, схапіўшы букач, напоўніў фужэры. «Узялі!» — мовіў уладным голасам, але субяседнік ужо глытаў гарэлку, пагрозьліва варушачы квадратным кадыком.

Праз дзьве гадзіны, калі яны цягнулі ўпітага субяседніка да машыны, Васька-кіроўца стоена запытаў:

— А хто гэта такі?

— Пісьменьнік, — адказаў Іван, з цяжкасьцю варочаючы языком.

— А як яго прозьвішча?

Іван закаціў бельмы, згадваючы прозьвішча, але не згадаў і няўцямна прабубнеў:

— Іван Шамякін. Чуў пра такога?

— Чуў! У школе праходзілі, — прамовіў кіроўца, падхапіў капялюш, які сасьлізнуў з пісьменьніцкага плеха і з дакорлівым уздыхам дадаў: — А ён алкашом аказаўся.

II

Пасярод разьлеглай і плыткай лужыны мыліся-дурэлі вераб'і. Лямант стаяў неверагодны, і Іван, пазіраючы праз вакно на птушынае завіханьне, міжволі падумаў, што і ў Менску таксама сьвеціць сонца, і таксама дурэюць у плыткіх лужах вераб'і, і Нінэль глядзіць на іх з вакна кабінету, падпёршы далоньню русявую галаву.

«Вось і вясна прыйшла», — прачулая фраза ўжо гатовая была сарвацца з языка, ды тут за сьпінаю — млява і недарэчна — рыпнулі дзьверы і гучна бразнула вядро.

— Мужчына...

Ускудлачаная, пагрозьлівага выгляду цётка стаяла ля дзьвярэй, трымаючы ў напятых руках вядро і швабру.

— Мне прыбірацца трэба.

Іван пакутліва, як ад зубнога болю, перакрывіўся, выйшаў у калідор і ледзь ня ўпаў, пасьлізнуўшыся на кагадзе памытай лінолеюмнай падлозе.

У нумары насупраць натужна гула электрабрытва. «Харкаў», — вызначыў Іван, зрабіў пару крокаў, рупячыся ступаць ля самай ліштвы, дзе лінолеюм быў пааддзіраны, і зноўку прыслухаўся. Пастаяльцы дзясятага нумару лаяліся, у адзінаццатым зморана, відаць, пасьля п'янкі, аддзімаліся, а ў наступным, дванаццатым, была ўключаная радыёкропка, і звонкі голас з камсамольскім запалам апавядаў аб тытанічнай, самаахвярнай дзейнасьці Леаніда Ільліча на пасадзе Генеральнага сакратара ЦК КПСС.

— Яшчэ ідзе, — прашаптаў Іван, маючы на ўвеце партыйны зьезд і пачуў раптам здушанае вяканьне: у прыбіральні, што месьцілася ў канцы калідора і сьмярдзела на паўсьвету, некага ванітавала.

Агідныя зыкі сьцягнулі скуру на патыліцы. Іван перакрывіўся, таксама вякнуў, прыцiснуўшы далонь да вуснаў, і таропка рушыў ў другі канец калідору.

Ён блукаў па калідоры з выглядам чалавека, які толькі што абудзіўся і яшчэ дарэшты ня ўцяміў — дзе знаходзіцца. Івана, ці не ўпершыню ў жыцьці, уразіла зьменлівасьць уласнага лёсу. Яшчэ пару дзён таму ён сядзеў у сваім кабінеце, поркаўся ў паперах, піў на пару з Эвенкавым «Белавежскую горкую», а цяпер вось блукаў уздоўж асьлізлых сьценаў у чаканьні, калі буркатлівая цётка — «П’яніцы няшчасныя... увесь туалет за...», — пакіне ганяць па падлозе швабру і выкуліцца з нумару.

Канец даўгога дзяржальна раз за разам вытыркаўся з-за дзьвярнога вушака, нарэшце, цётка грукнула швабрай аб падлогу, падхапіла вядро і, пазіраючы на карціну, якую Іван павесіў над ложкам, насьмешліва-лагодным голасам запытала:

— Ці ня Лёнька Брэжнеў намаляваны?

— Ды не... гэта так... перадавы аграном, — няўцямна прамовіў Іван і, калі пакаёўка падалася ўпрочкі, прыкрыў карціну газецінай.

Ён паваліўся на ложак, зірнуў на гадзіньнік — аб адзінаццатай за ім мусіў прыехаць райкамаўскі «ўазік» — і, шукаючы працу вачам, падхапіў з тумбачкі важкую тэчку.

— «Алесь Эвенкаў. «Чалавек з сажнем», Гісторыка-дакументальная аповесьць»— прачытаў Іван, лізнуў палец, з уздыхам перагарнуў старонку.

«Восеньскі вецер гнаў па небу сьвінцовыя хмары, зрываў з прыдарожных бярэзін жоўтае лісьце. Наваколле — як кінуць вокам — было ўслана зялёнымі паплавамі, а непадалёку ад дарогі, у атачэньні лазьняку, бегла рэчка з рудою балотнаю вадой. Жоўтае лісьце падала ў цёмную ваду, рабіла яе жывой і рухавай.

На паплавах стаялі парыжэлыя ад дажджу копы і кожны парыў ветру даносіў адтуль саладжавы пах прэлага сена.

«Дык вось якая ты, Беларусь», — падумаў Леанід, перакінуўшы з рукі на руку фанерны куфэрак.

З Курску да Воршы — дарога няблізкая. Іншыя выпускнікі, што ехалі на працу па разьмеркаваньні, прыхапілі ў дарогу шмат сала, акраец духмянай курскай сітніцы, а то й пляшку самагону. А ў Леанідавым куфэрку знайшлі сабе месца толькі вышываны матчын ручнік ды кніжкі, сярод якіх была і дарэшты зачытаная ленінская брашура «Задачы саюзаў моладзі». З гэтай брашурай ён ніколі і нідзе не разлучаўся.»

Іван паправіў пад галавой падушку, зьбіраючыся чытаць далей, ды тут пад вокнамі засігналіла машына і ён падхапіўся з ложку.

Райкамаўцы не падманулі: у вызначаны час машына — заляпаны гразёю «казёл» — стаяў ля гасьцініцы.

«Паважаюць у нас маскоўскіх журналістаў», — незадаволена падумаў Іван, ідучы па сходах з магнітафонам у руцэ і з гаргарыстай карцінай пад пахай. На Іване былі новы гэдээраўскі плашч і лакіраваныя «цэбошныя» туфлі.

Райкамаўскі кіроўца, сугнеісты з выгляду малец, бяз лішніх пытань-

няў перахапіў карціну, загарнуў у брызент і са словамі: «У машыну ня ўлезе», — прытарочыў вяроўкай да запаснога кола.

— Ня згубім? — запытаўся Іван, ладкуючыся на сядзеньні, кіроўца буркнуў:

— Не павінны, — крутнуў ключ запальваньня, запытальна таргануў галавой.

— У Коханава, — загадна вымавіў Іван, пазяхнуўшы ў жменю.

Праз пару хвілінаў пад колы з аднастайным шумам пабегла мокрая шаша. За вакном праплыло некалькі гарадскіх будынкаў, мільганулі панурыя хаты і вочы паланіла белае навакольле. Навакол, як кінуць вокам, яшчэ ляжаў пажухлы сьнег, і толькі ля рэчкі, што віхлялася ўздоўж дарогі, сьнег падтаў і агаліў невясёлыя, парослыя леташняй травой берагі.

— Дык вось якая ты, Беларусь, — жартам паўтарыў Іван словы маладога Брэжнева і працяжна ўздыхнуў.

— А вы што, з Масквы? — зададзенае кіроўцам пытаньне было разьлічана на доўгую гутарку.

— З Масквы, — буркнуў Іван і, дэманструючы, што гутарка скончана, зьмежыў павекі.

Уваччу закружлялі вясёлкавыя шары, машына паехала неяк бокам і Іван адчуў галавакружны пах ласьёну. «Ніна», — бязгучна прашапталі вусны, і цела салодка абамлела, і дрогкія пальцы крануліся халодных Нінэльчыных каленяў. «Божухна, як я люблю гэтыя калені», — бязгучна прашаптаў Іван і ляснуўся патыліцай аб напяты тэнт. Яго яшчэ раз падкінула, і кіроўца, скінуўшы газ, мацюкнуўся. Машына ўжо ехала не па асфальтавай шашы, а па разьдзёўбанай брукаванцы, і натужліва, з плаксівай інтанацыяй, гула на пад’ёме. З-за пагорка паказалася невялічкая вёска — купка цёмных хат, іржавая вадавежа, руіны царквы ля дарогі.

— Што за вёска? — запытаўся Іван.

— Марцюхі... каб яны спрахлі, — кіроўца паддаў газу і «казёл» ізноў падкінула. — Жонка мая адсюль, жыла вунь там, ля царквы. Хату пазалетась у Талачын перацягнулі.

— А дзе Сазоніха жыве — ведаеш?

— А во... крайняя хата, — машына рэзка загамавала, вадзіла адкінуў дзьверцы, голасна крыкнуў: — Нюрка! — і, павярнуўшыся да Івана, патлумачыў: — Нявестка ейная.

У двары збуцьвелай, ці не да рэвалюцыі стаўленай хаты-пяцісьценкі, дзябёлая кабета разьвешвала на вяроўках мокрыя прасьціны. Прасьціны лапаталі на ветры і былі пазначаныя жоўтымі плямамі.

— Добры дзень, Нюра... — Іван не пазнаў уласнага голасу і крахтануў у далонь. — Сазонаўна дома?

Кабета зірнула на Івана з вясёлым зьдзіўленьнем.

— А вы, відаць, з Менску?

Іван скасіў вока на машыну, кіўнуў галавой.

— Прыязджаў тут адзін... лысы... з Менску. Усю ноч пілі з маім Пецькам — каб іх парвала. На раніцу яшчэ тры рублі пазычыў. І цяпер аддае.

Сітуацыя вымагала чыну. Іван сьпехам палез у кішэнь, выцягнуў пакамечаны трульнік.

— Вось... Прасіў якраз перадаць.

Атрымаўшы грошы, кабета палагаднела, насунула апошнюю зашчэпку, падхапіла пад пахі медніцу.

— А навошта вам сьвякруха? Будзеце, як той лысы, пра станаўленьне калгаснага ладу пытацца?

Госьць разгублена пасьміхнуўся.

— У інтэрнат здалі, яшчэ ўлетку. Што ж яна... ужо не ўстае... На майскія сьвяты ў больніцу паклалі. Месяц ляжала. Прывезьлі — пытаюся: ці вылечылася? Вылечылася, кажа. Я ўзрадвалася, паслала ўсё новае, а яна адразу ж... Во як у нас лечаць... — Іван, ні слова не сказаўшы, пайшоў да машыны і кабета пасунулася сьледам: — Лысы ёй там нешта нагаварыў, дык баба зусім ашалела. Стала ўсім казаць, што з Брэжневым сустракалася. Яе ўжо, як у больніцы ляжала, неўрапатолаг глядзеў, і псіхіятр з Воршы прыязджаў... круціў малатком перад носам ды між вачэй стукаў. Два гады ў інтэрнат ня бралі — усё месцаў не было, а тут, як пра Брэжнева загаварыла, ураз забралі...

Іван убіўся ў кабінку, ляснуў дзьверцамі.

— Вы б зайшлі ў хату, малака выпілі, — гукнула кабета, але вадзіла паддаў газу, зірнуў на Івана і яны разам перавялі дых.

На прыступках вучэльні яго сустрэла маладая кабета ў дэмісезонным плашчы і дарэшты скалелая дзяўчынёха ў навюткай, з выпадку надзетай, сьпяцоўцы.

— Цэлую гадзіну чакаем, — паведаміла маладая кабета, расчыніўшы перад карэспандэнтам масіўныя дзьверы.

Іван, аднак, не сьпяшаўся пераступаць парог — паказаў рукой, што ўвойдзе толькі пасьля жанчын.

— Нам яшчэ ўчора патэлефанавалі — сустракайце, кажуць, карэспандэнта. Зьбірае матэрыял аб маладых гвардзейцах пяцігодкі.

Іван прасьлізнуў у дзьверы, мелькам азірнуўся: такія гучныя сустрэчы яму ня надта падабаліся.

— Зараз правядзем экскурсію, а потым Таня Акачонак — яна ў нас адзіная дзяўчына на трактарным патоку — раскажа аб сваёй прафесіі.

Цэлую гадзіну давялося хадзіць па класах і кабінетах, глядзець на расфарбаваныя белай і чырвонай фарбай трактарныя вузлы, кідаць роблена цікаўныя позіркі на плакаты з выяваю гідраўлічнай сістэмы трактара МТЗ-50 ды слухаць захопленыя аповеды Мілы Сяргееўны й Тані Акачонак — той самай дзяўчыны ў сьпяцоўцы — пра гісторыю стварэньня і станаўленьня прафесійна-тэхнічнай вучэльні. Нарэшце, у завешаным выцьвілымі плакатамі кабінеце тэхнікі бясьпекі, Іван выцягнуў з сумкі магнітафон, з непрафесійнай павольнасьцю разблытаў шнуры, пстрыкнуў клавішай.

— Ну а зараз Таня Акачонак з 23-й групы распавядзе нам пра сваю вучэльню.

Іван з лёгкай гідлівасьцю паднёс «дудку» — рэпарцёрскі мікрафон — да зьбялелых дзявочых вуснаў, вусны задрыжэлі, прамовілі кароткую фразу:

— У нашым вучылішчы... — і змоўклі.

— Ну не хвалюйся ты, не хвалюйся! — падбадзёрыла дзяўчыну Міла Сяргееўна.

Таня Акачонак страсянула бялявымі кудзеркамі, зьвяла вочы да мікрафону.

— У нашым вучылішчы...

— Ну што там, у вашым вучылішчы? — Іван міжволі і сам пачаў

хваляваццa.

— У нашым вучылішчы... я вучуся, — адказала Таня Акачонак і зноў замаўчала.

— Таня, раскажы пра пошукавую работу, — падала голас Міла Сяргееўна.

— У нашым вучылішчы... вядзецца вялікая... — прамовіла Таня перасельым ад хваляваньня голасам, махнула рукой і выбегла з кабінету.

— Ой, вы ведаеце, яна ўсю ноч ня спала, да інтэрв'ю рыхтавалася, — устурбавана загаварыла Міла Сяргееўна, а Іван, кляцнуўшы клавішай, дабрадушна прагугнеў:

— Нічога страшнага — раскажу сваімі словамі.

Магнітафонныя бабіны з ціхім гудам круціліся, перамотваючы тасьму.

— Вы вось займаецеся пошукавай работай, — Іван таропка накруціў шнур на мікрафон, — а ці ведаеце, што ў вашым вучылішчы... э-э-э... у вашым раёне жыў і працаваў Леанід Ільліч Брэжнеў?

Шчыгульна акрэсьленыя тушшу вочы суразмоўніцы прыкметна акругліліся.

— Ведаем! І ўжо два гады вядзем пошук. Куды толькі не пасылалі запыты — і ў архівы, і ў ЦК партыі, і ў абласны музей... і ніякага адказу. Тут пару гадоў таму, — Міла Сяргееўна шумна ўздыхнула, — пісьменьнік прыязджаў... Якраз займаўся гэтай тэмай. Мы з ім знайшлі адну кабету...

— З Марцюхоў? — перабіў Іван.

— Ды не... тую ўжо ў вар'ятню адвезьлі. Гэтая ў Апалоніках жыве. Восем кіламетраў ад Коханава.

— Дык можа зьезьдзім? — выпаліў Іван, і Міла Сяргееўна з прытоенай радасьцю перасмыкнула плячамі.

Даўно не адчуваў Іван такой асалоды, такога трапяткога задавальненьня ад поціску цёплай жаночай рукі. Падсаджваючы Мілу ў «казёл», ён схапіў раўнівым позіркам вострае калена, плюхнуўся поруч з кіроўцам і па целе ягоным разьлілося салодкае здранцьвеньне. Вушы нібыта заклала ватай і Іван не пачуў таго, што сказала Міла Сяргееўна, а вось словы кіроўцы прарвалі густую вату:

— Да Апалонікаў, відаць, не даедзем. Дарогу разьвезла.

Машына скранулася з месца, закалацілася на выбітым бруку, вытрэсваючы з душы салодкае здранцьвеньне і поўнячы слых скугойлівым гудам матору.

Пару кіламетраў ехалі з ветрыкам, а потым пачалася дарога ў пекла. Лёд у калюжынах падтаяў, колы круціліся ўхаластую, а таму даводзілася шторазу піхаць «казла» і брудны сьнег, што вылятаў з-пад колаў, завэдзгаў Івана ад галавы да ног. Неўзабаве «ўазік» убіўся пярэднім колам у яміну, Іван добрых паўгадзіны — мацюкаючыся і адплёўваючыся — упіраўся сьцягном у бампер ды налягаў плечуком на запаску, нарэшце выбіўся з сілаў, і ў гэты момант за сьпінай ягонай уладна завуркатаў «Беларус».

...Да Апалонікаў ехалі на прычэпе. Трактарыст, хлопец у марскім бушлаце, добра разагнаўся, праміну ў патрэбную хату, хаця кіроўца безупынна сігналіў, і спыніўся на другім канцы вёскі.

— Ну ты і гоніш, — са стомаю ў голасе прамовіў Іван, падышоўшы да трактара.

— Да швагра, па самагонку еду, — азваўся хлопец, скочыўшы на зямлю.

Іван тыцнуў трактарысту металёвы рубель і, вяртаючыся да машыны, кінуў праз плячо:

— Назад паедзеш — пасігналь.

У хату Надзеі Пятроўны Аблавух — так звалі гаспадыню — увайшлі не адразу.

Гаспадыня адчыніла была дзьверы, але тут жа зноў прычыніла, пакінуўшы вузкую пройму. У гэтай пройме ўлякнута лыпнула сьлязістае старэчае вока.

Старой было з чаго ўлякнуцца: на парозе стаяў нетутэйшага выгляду мужчына з нейкай халерай пад пахай — гэта была спавітая ў брызент карціна, — і выціраў насоўкай брудныя рагі на белым плашчы.

— Надзея Пятроўна! Гэта я, Міла! Памятаеце, мы да вас прыязджалі? — з жарсьцю засакатала Міла Сяргееўна, старая пашырыла пройму, выглядаючы — хто там сакоча і стамлёны ўсім гэтым дурноцьцем Іван наваліўся на дзьверы.

— А хто ж гэта лезі-іць! — зусім па-дурному засьпявала гаспадыня, тры разы перахрысьцілася, але, угледзеўшы Мілу, пакінула лямантаваць і сьцягнула з левага вуха хусьцінку.

— Карэспандэнт гэта, з Масквы! Адмыслова прыехаў, каб з вамі пазнаёміцца! — гукнула Міла, старая схамянулася, заміргала сьлязьлівымі вачанятамі; Міла паўтарыла фразу, ды так гучна, што на кухні загулі саганы.

«І жывуць жа людзі... у такой убогасьці?» — падумалася Івану, калі ён аглядаў бабчыну сьвятліцу. Адзіным упрыгожаньнем жытла былі фотапартрэты, якія віселі пад стольлю і з якіх пазіралі апухлыя, няпэўнага ўзросту мужчыны ў будзёнаўках, кабеты ў туга завязаных хустках ды стараверскага выгляду дзяды з падмаляванымі барадамі.

— Сьцёпка, брат мой, царства яму нябеснае. Загінуў у фінскую, — прашамкала старая, перахапіўшы Іванавы позірк.

Іван уздыхнуў, надаў твару неабходную ў такіх выпадках суворасьць, але праз хвілю ўсхапіўся і пачаў без прэамбул.

— Ну дык распавядзіце нам, Надзея Пятроўна, пра каморніка, які ў вас кватараваў.

Старая сьцягнула — ужо з абодвух вушэй — хусьцінку, Міла, удыхнуўшы паветра, крыкнула:

— Пра каморніка, пра каморніка раскажыце! — і ад гэтага крыку загулі ня толькі саганы на кухні, але й Іванава галава.

— Ай во... жыў каморнік. Усё з рагазой хадзіў — зямлю мерыў, — старая выцерла ражком хусткі сьлязьлівыя вочы. — Дужа добра на гармоніку граў. Выйдуць, бывала, са Сьцёпкам — братам маім — на вуліцу, кадрэль зайграюць, дык ад дзевак потым няма адбою. А Манька Казюліна, суседка нашая, — у гэтым месцы старая сьцішыла голас, — дык загрубела ад яго. Во як! Бацька даведаўся — з сякерай кінуўся, ды не дагнаў — зьбегла на Асінбуд, на будоўлю электрастанцыі.

Іван пачухаў патыліцу.

— Ну, а як яго звалі?

— А во забылася, добры чалавек. Здаецца, Цімох...

«Добра яшчэ, што не Леанід», — з развагаю падумаў Іван. Ён ужо зьбіраўся пайсьці ўпрочкі ды згадаў пра карціну. «Пакажу на ўсялякі выпадак — а раптам пазнае».

Пад вокнамі гучна залескатаў, а потым натужліва засігналіў «Беларус».

Пакуль Іван раскручваў дрот ды выцягваў карціну з брызенту, у прысенку затупалі і ў хату ўваліўся, ужо ладна падпіты, трактарыст.

— Ну дык... камандзір... мне ехаць трэба.

— Ды пачакай ты, — перакрывіўся Іван, выцягнуў з кішэні два рублі, і трактарыст, сьціснуўшы грошы ў прамазучаным кулаку, выкуліўся з хаты.

— Ну, ці гэты? — Іван паднёс карціну бліжэй да вакна.

Старая зірнула на карціну са зьдзіўленьнем, схіліла галаву, а Міла — гэтым разам зусім ціха — прашаптала:

— Дагары нагамі трымаеце.

Іван перакінуў карціну з рукі на руку і з сардэчным клёкатам у горле заўважыў вялізную трохкутную дзірку. Палатно было прадзерта ў тым месцы, дзе ўзыходзіла сонца.

«Як жа гэта я?» — бязгучна выдыхнуў Іван, згадаўшы, як піхаў машыну, безразважна налягаючы плячом на запаску.

— Ды не-е, той быў менш расточкам, ды і бровы былі не такія кусьцістыя, — паведаміла старая, але Іван яе ўжо ня слухаў.

Ён зморана, як пасьля доўгай беганіны, аддзьмуўся, перадаў карціну Міле Сяргееўне і жанчына таропка, з пачуцьцём уласнай віны, стала спавіваць яе ў мокры брызент.

Як ехалі назад — не прысьніцца і ў страшным сьне.

Не пасьпелі яны праехаць і пару метраў, як машына тузанулася, падскочыла на калдабане і Іван, стукнуўшыся галавой аб вагар пераключэньня перадачаў, нема закрычаў:

— Ён што — ашалеў?!

— Цэлы слоік навярнуў, — азваўся вадзіла, густа дыхнуўшы самагонам. — Ад першака заўсёды шалеюць.

— Стой, йоп... — крыкнуў Іван, раскрыў дзьверцы і траха ня выпаў з кабінкі.

Трактар пайшоў на паварот, трос зазьвінеў струною і Іван з жахам убачыў, што правыя трактарныя колы адарваліся ад зямлі, і «Беларус» вось-вось перакуліцца.

— Мамачка-а! — гукала за сьпінаю Міла Сяргееўна — жанчына кулялася па сядзеньні, задзершы ногі і загаліўшы зялёныя панталоны.

«Казёл» пайшоў юзам, наехаў на камень; Іван, падляцеўшы, ляснуўся макаўкай аб каркасную трубу і ў вачах ягоных пацямнела.

— Стой!.. — вадзіла адчыніў дзьверцы, ступіў на падножку, крыкнуў: — Трымай мяне! — і Йван схапіў небараку за нешта цёплае і мяккае.

Вадзіла нема закрычаў, шпурнуў у бок трактара металёвы болт, трактар скінуў абароты, але тут жа зноў тузануўся і вадзіла, згубіўшы адразу два кірзачы, павіснуў на дзьверцы. Адною рукою Іван схапіўся за руль, другою ўчапераўся за вадзілава калашыньне і вадзіла зацкавана загарлаў:

— Дай што-небудзь... Прыб'ю, с-суку!

Іван намацаў пад нагамі гаечны ключ, піхнуў у заграбушчую руку і слых працяў гулкі звон разьбітага шкла. Трактар заглух, праехаў па інерцыі колькі метраў, захрас у глыбокай каляіне.

Выкуліўшыся на ватных нагах з машыны, яны сьпехам адчапілі трос і вадзіла пачыкіляў, сьвецячы голымі пяткамі, шукаць кірзачы.

— Пысу трэба біць за такія жарты! — гукнуў Іван, зьвяртаючыся да трактарыста — задняе шкло было напалову разьбіта і ў пройме тырчэла стрыжаная патыліца. — Чуеш?

Трактарыст, аднак, змаўчаў і гэта паддало злосьці.

— Чуеш, ты... — Іван адчыніў кабінку; штосьці мяккае і важкае навалілася на яго, зьбіла з ног; ён бразнуўся сьпінай аб лёд і суціх на імгненьне, прыціснуты да зямлі разамлелым і, як падалося, мёртвым целам.

«Забілі... гаечным ключом забілі», — страшная думка працяла мазгі, ён роспачным рухам паспрабаваў скінуць з сябе страшны цяжар, і трактарыст, ікнуўшы спрасонак, няўцямна мацюкнуўся. У Івана адлягло ад сэрца. З апошніх сілаў ён скінуў з сябе прапахлую салярай тушу, а вось каб падняцца на ногі, сіл ужо не хапіла і дзьве, а можа і ўсе тры хвіліны сядзеў на мокрым лёдзе.

— Дык што з ім будзем рабіць? — запытаўся Іван, калі вадзіла, адшукаўшы кірзачы, падбег да трактара.

— Садзім за руль! — мовіў, скрывіўшыся, вадзіла, і яны схапілі трактарыста пад пахі.

З цяжкасьцю ўпіхнулі разамлелае цела ў кабінку.

У кабінцы знайшлося пакарабачанае вядро, вадзіла пачарпнуў талай вады, выліў на стрыжаны кумпал і бедалака разьмежыў павекі.

Завесьці трактар ён ужо ня мог і яму дапамаглі. Паддаўшы газу, вадзіла скочыў на зямлю, ляснуў дзьверцамі, і «Беларус» заскакаў па калдобінах, страляючы выхлапным газам і высякаючы тросам, які валокся сьледам, сінія іскры.

— Даедзе? — улякнута запытаўся Іван.

— А куды ён дзенецца. Кожнага вечару на аўтапілоце езьдзіць, — пачуў Іван у адказ і неўпрыкмет перахрысьціўся.

У гасьцініцу ўбіўся а восьмай вечара. Прайшоў, хітаючыся ад стомы, міма акенца адміністраткі — адміністратарка нават патушыла настольную лямпу, каб лепей разгледзець пастаяльца, — падняўся, стукаючы краем карціны па ўсходах, на другі паверх, прамінуў двух уражаных цётак — відаць, дзяжурных па паверху, і, дастаючы ключ, пачуў злавесны шэпт:

— Да нашых дзевак цягаўся, вось і натаўклі.

Не распранаючыся, абрынуў на ложак, заплюшчыў вочы і паплыў на хвалях страшэннай стомы. Цела стала хваравіта лёгкім, думкі выпетрыліся з галавы і на бяскроўных, зьлёгку пасінелых вуснах, адбілася кволая ўсьмешка. Хвалі гойдалі бязважкае цела, і аднекуль здалёк даляталі перарывісты трактарны рокат, здушаныя мужчынскія мацюгі, вісклівы, дарэшты прыглушаны, лямант Мілы Сяргееўны й зацятае бубненьне Тані Акачонак: «У нашым вучылішчы... у нашым вучылішчы... у нашым вучылішчы...» Неўзабаве ўсе зыкі аціхлі, Іван расплюшчыў вочы і зірнуў на гадзіньнік. Стрэлкі «камандзірскіх» паказвалі палову дзявятай. А дзе-

вятай у яго была замоўлена размова з Аўдошкам, і ўсьведамленьне таго, што можна цэлых паўгадзіны ляжаць незварушна і ні пра што ня думаць, ізноў зрабіла цела бязважкім і напоўніла слых замараччу бязладных гукаў.

Праз паўгадзіны ён падняўся на ногі, скінуў брудны плашч і мокрыя нагавіцы, надзеў спартовыя штаны і тоўсты швэдар, потым, падумаўшы, прыхапіў пісьменьніцкі рукапіс і выйшаў у калідор.

Наўкол было ціха і толькі ў нумары насупраць — з той жа натугай, што і раніцай — гула электрабрытва і хтосьці напаўголасу сьпяваў цыганскія рамансы.

— Гэта вы Менск замаўлялі? — адміністратарка зірнула з свайго паўкруглага акенца сувора і недаверліва.

— Я-а, — прастагнаў Іван і па целу ягонаму прабеглі лёгкія дрыжыкі. — Калі дадуць — ня ведаеце?

— Цягам гадзіны, — быў адказ, і Іван, памружыўшыся на цьмяную лямпачку, пляснуўся ў фатэль.

Гэтым разам, зморана пазяхнуўшы, ён узяўся чытаць з сярэдзіны, і друкаваныя радкі мітусьліва заварушыліся ўваччу.

«Дарога ішла ўздоўж лесу і расіста сьвяцілася ў прыцемку», — прачытаў Іван і роспачна, да хрусту ў пашчэнках, пазяхнуў. «Далёка на захадзе дагаралі рэшткі зараніцы і там, на тле загуслай чырвані, цёмнымі ценямі мільгалі начныя птушкі.

Таго вечару ў вёсцы Заазер'е ладзілі камсамольскі сход. Леанід Брэжнеў мусіў на ім выступіць з лекцыяй. Пасьля лекцыі вясковая моладзь доўга не адпускала яго з трыбуны, пыталася — ці хутка ў Заазер'і арганізуюць калгас, прасілі дапамагчы абсталяваць хату-чытальню, наладзіць выпуск насьценгазеты. Сход зацягнуўся і дахаты давялося ісьці ў цемры.

Заазерская моладзь прапаноўвала застацца начаваць: хадзіць міма Кувечанскага лесу было небясьпечна — там днямі бачылі банду Хведзькі Рванага. Аднак Леанід падхапіў на плячо каморніцкі сажань, разьвітаўся з заазерцамі і рушыў у дарогу.

Ён глядзеў на гулкі лясны краявід і міжволі згадваў дняпроўскае прывольле. Сэрца шчымела ад тугі па родным краі, і Леанід, паскорыўшы крок, ціха прашаптаў: «Не расслабляцца!» І з пачуцьцём хмельнай палёгкі падумаў, што і гэтыя лясныя прасторы — яны таксама родныя, як і ўся Савецкая краіна.

Ад цёмных кустоў аддзяліліся змрочныя цені, нерухома паўсталі на дарозе.

«Кулакі!», — мільганула трывожная думка, і пальцы да сінечы ў пазногцях сьціснулі сажань», — у гэтым месцы радкі канчаткова расплыліся, сьвядомасьць апанавала соннае мроіва, і Міла Сяргееўна ціха паманіла яго да сябе лебядзінымі рукамі.

Бразнуў тэлефон, Іван здрыгануўся, выпусьціў з рук тэчку і старонкі аповесьці з ціхім шумам зьляцелі на падлогу.

Пакуль ён зьбіраў гісторыка-дакументальную аповесьць да кучы, адміністратарка, гукнуўшы ў слухаўку: «Месцаў няма, толькі па броні!» — вытыркнула нос з паўкруглага акенца.

— Вунь яшчэ адна, — гукнула кабета, і Іван выцягнуў з-пад суседняга, парэзанага лязом фатэлю, згубленую старонку.

Зморaныя вочы пасьпелі выхапіць толькі адну фразу: «Не пазнаеш?!

— страшным голасам выдыхнуў Хведзька Рваны», — і цішыню ізноў разарвалі натужна-нецярплівыя званкі. Ён кінуўся да вакенца і ўсхваляваная адміністратарка сьпехам перадала яму слухаўку.

Напачатку ў слухаўцы штосьці гуло і рыпела, потым застагнала і, нарэшце, этэр скаланула прыемнае сапрана: — Ало-уу...

— А Леў Мітрафанавіч дома? — запытаўся Іван, і ўладальніца сапрана незадаволена выдыхнула:

— Зьехаў у камандзіроўку.

— Як зьехаў? — уразіўся Іван.

— А вось так — узяў ды зьехаў, — яшчэ з большай незадаволенасьцю адказала кабета і каротка выпаліла:

— Што перадаць?

— Скажыце: званілі з Талачына, прасілі тэрмінова прыслаць падмогу.

Слухаўка азвалася панылымі гудкамі і з кожным новым гудком галава Іванава хілілася долу. Напярэдадні ад'езду Аўдошка загадаў званіць вечарамі на ягоны хатні тэлефон, цяпер жа званіць не было куды, ён застаўся сам-насам са сваімі праблемамі, і вусны ягоныя ледзь чутна, з працяглай паўзай паміж словамі, прашапталі: — Заўтра… зьеду.

Хваравітыя дрыжыкі праймалі да костак. Ён выкуліўся з гасьцініцы, спытаў нейкага алкаша — дзе знаходзіцца рэстаран, дробным трухам пабег па цёмнай вуліцы. Пляшку гарэлкі на вынас узяў без праблемаў, а калі вяртаўся у гасьцініцу, пачуў таропкія крокі за сьпінай. І яшчэ за сьпінай нехта задыхана выгукнуў:

— Ён!

Іван схаладнеў. «Кулакі!», — мільгнула трывожная думка і пальцы да сінечы ў пазногцях сьціснулі пляшку. «Кулакі? Якія кулакі?.. яны ж ліквідаваныя як клас», — Іван азірнуўся. Дзьве змрочныя постаці імкліва рухаліся сьледам.

Ён уляцеў у гасьцініцу, узьбег, пераскокваючы праз дзьве прыступкі, на свой паверх і сьцішыўся. На доле бразнулі дзьверы, стрымана загаманілі, але наверх, дзякуй богу, не пашлі: адчынілі, бразгаючы ключамі, адзін з нумароў на першым паверсе.

«Можа гэта Бацькавы памагатыя?» — Іван пастаяў яшчэ троху, потым ступіў пару крокаў па сходах — хацеў запытаць адміністратарку — ці ёсьць сярод пастаяльцаў масквічы? — але перадумаў і па-кашэчы сьцярожка пайшоў у свой нумар.

...Тае начы яму сьнілася Нінэль. Нінэль была ў празрыстай начной кашулі, праз якую прабіваліся чорны трохкутнік, цёмны пупок ды ружовыя мочкі грудзей. Яна штосьці казала, але голас гучаў як бы здалёк, і ён ня мог разабраць аніводнага слова. І толькі калі прыслухаўся, да вушэй даляцела фраза «У нашым вучылішчы» і роспачныя крыкі Мілы Сяргееўны.

На раніцу страшэнна балела галава. З вохканьнем, ён абхапіў балесную галаву рукамі і дрыжачыя пальцы намацалі два сьвярблівыя гузакі — адзін на макаўцы, другі на патыліцы.

«Няўжо цэлую пляшку агораў?» — войкнуў Іван, зірнуўшы спачатку на пустую пляшку, што стаяла на тумбачцы, а потым на брудны плашч, які ляжаў на падлозе.

У голаў пачалі вяртацца нейкія думкі, пачалі будавацца нейкія планы

і Іван, памацаўшы пабітую макаўку, вырашыў зараз жа пайсьці ў хімчыстку, каб адшараваць завэдзганы плашч.

Праз пятнаццаць хвілінаў ён ужо цёпкаўся па вуліцы ў пошуках хімчысткі, а дайшоўшы да шклянога павільёну, у нетрах якога варушыўся гаманкі натоўп, аблізнуў сасьмяглыя вусны.

Хаця чарга была невялічкай — чалавек пяць, ня болей — стаяць давялося доўга. Праз галаву ўвесь час перадавалі пустыя кухлі, сіпла гукалі: «Паўтарыць!», — а аднойчы нават лінулі за каршэнь піўныя рэшткі. Нарэшце ён узяў два пенныя куфлі, угледзеў у дальнім куце вольную мясьціну і стаў прабівацца туды, на хаду глытаючы гаючае піцьво.

Прыемная цеплыня разьлілася па целу; Іван, перавёўшы дыханьне, узяўся за другі куфаль і тут толькі заўважыў падпітага бамбізу, які сеў насупраць і глядзеў на яго ўчэпіста-ваўкаватым позіркам.

— Не пазнаеш? — сіпата выдыхнуў бамбіза.

Іван выцер пену з вуснаў, адвёў вочы, і сусед ужо зусім страшна прамовіў:

— У вочы глядзець... у в-вочы...

Іван падхапіў скручаны плашч, хацеў было пайсьці, ды рука патрапіла ў жалезныя шчымёты.

— Сядзе-эць, бл-ля-а...

«Божухна, і на якую халеру я сюды прыцёгся?» — Іван паспрабаваў вызваліць руку, роспачна тузануўся.

— Сядзе-эць, — паўтарыў заўсёднік піўнушкі, да хрумсту ў суставах сьціснуўшы Іванавы пальцы.

Праз паўгадзіны, адкупіўшыся ад п’янага бамбізы двума куфлямі піва, Іван выкуліўся на сьвежае паветра, пабег, забыўшыся на ўсё, па гразкай вуліцы і ўжо ля самай гасьцініцы згадаў, што пакінуў у піўнушцы свой плашч. Назад, аднак, вяртацца не выпадала. Ды і наогул — той хвіляй ён гатовы быў бегчы з гэтага страшнага гораду ня тое што без плашчу, але й без штаноў.

— Усё! З мяне хопіць! — задыхана прашаптаў Іван, уляцеў у свой нумар і застыў, аслупянелы.

На ягоным ложку сядзеў Мішка Гармозін і з павольнай руплівасьцю рэзаў сьцізорыкам лімон.

— Міша! — жаласьліва прастагнаў Іван, змахнуўшы рукавом няпрошаную сьлязіну.

Мішка глянуў на Івана так, як глядзяць псіхіятры на сваіх пацыентаў.

— Штосьці ты не па сезону апрануты. Цябе што — білі?

Іван плюхнуўся на ложак, абхапіў рукамі галаў.

— Адкупіўся... двума куфлямі.

Гармозін схапіўся за пляшку:

— Давай па адной. Потым раскажаш.

«Белавежская горкая» лягла на збружэлае піва, і Іван адразу ж захмялеў. Кінуўшы на зуб скрылёк цытрыны — іншай закускі не было — ён змучана ўздыхнуў і са зьдзіўленьнем адзначыў, што Мішкавы пальцы дробна дрыжаць, а вочы ліхаманкава бліскаюць. Гармозін, які, здаецца, ніколі ў жыцьці не хваляваўся, нярвова прысмаліў цыгарэту, тут жа яе прыдушыў і зноўку схапіўся за пляшку.

Ад выпітага ў Івана зазьвінела ўвушшу і сярод гэтага звону прагучаў зрывісты Мішкавы голас:

— Ну, распавядай — як ты тут...

Мутнае вока зачапілася за нешта пагрозьліва-ільсьнянае, і Іван здрыгануўся.

У нумар, рашучай ступой, увайшлі два фацэты ў доўгіх скураных палітонах. Адзін, бугаісты, стаў ля дзьвярэй, другі, шчуплы і нізенькі, усутыч падышоў да Мішкі.

— Ну што, хлопчыкі… і сапраўды, распавядзіце — як вы тут... Хто вас сюды прыслаў? І наогул — чаму п’яце сярод белага дня?

Мішка запытальна зірнуў на Івана, і той перасмыкнуў плячыма.

— Цябе кепска выхоўвалі, — прамовіў Гармозін, зірнуўшы з-пад ілба на госьця, — стукацца трэба, як у чужую хату ўваходзіш.

Зьнянацку Мішка, прыхапіўшыся з ложку, заехаў госьцю ў ніжнюю сківіцу, потым баднуў у грудзіну і той з цяжкім грукатам абрынуў на падлогу.

Усё надарылася так хутка, што Іван нават не пасьпеў перапудзіцца…

Бугай, які дагэтуль стаяў ля дзьвярэй, прафесійным ударам зьлева прывёў Мішку ў стан грогі. Мішка хітнуўся, грымнуўся на ложак і быў накрыты карцінай, якая звалілася са сьцяны. Гэта яго і ўратавала: пакуль Бугай разглядаў маладога Брэжнева, Гармозін роспачным рухам узьдзеў карціну на Бугаёву галаву, а потым, наваліўшыся на сьценку, заехаў крыўдзялю нагой між вачэй, ды так лоўка, што карціна крутнулася вакол Бугаёвай шыі — спачатку ў адзін, а потым у другі бок. Затым, ужо двума нагамі, адкінуў Бугая ад сябе, і небарака, разламіўшы багет, вылецеў у дзьвярную пройму.

Іван увесь схаладнеў: «Божухна, што цяпер будзе?»

Няпрошаныя госьці затупалі па калідоры, а Мішка, прыціснуўшы далонь да налітага крывёю вока, засоплена крахтануў:

— Тэлефон тут ёсьць?

Наступнай хвіляй яны таксама пабеглі па калідоры, і ногі Іванавы пры гэтым ня гнуліся ў каленях.

На доле, ля вакенца адміністраткі, стаяў, таропка накручваючы тэлефонны дыск, адзін з гасьцей — той самы, што атрымаў у сківіцу. Ягоны сябрук, на шыі якога бруднай манішкай матляліся рэшткі карціны, стаяў поруч, выціраючы насоўкай густую юху.

— Ах вы, с-сукі! — не сваім голасам загарлаў Мішка Гармозін, ляснуў кулаком аб даланю, і госьці, піхаючы адзін другога, выкуліліся з гасьцініцы.

Слухаўка матлялася на шнуры, з перарывістым трэскам зумкала: «Алё. Дзяжурны слухае».

— Ало! Міліцыя?! Тэрмінова пад’язджайце! — гукнуў Мішка, падхапіўшы слухаўку. — Так, у гасьцініцу. Зьдзейсьнены тэрарыстычны напад на адказных работнікаў цэка камсамолу, — Мішка крахтануў, пачухаў гудлівай слухаўкай пабітую сківіцу і ўжо вясёлым голасам параіў адміністратарцы, якая сядзела са страху пад сталом, пакінуць сховішча.

— Кенты — нетутэйшыя, — узбуджана канстатаваў Гармозін, калі яны вярнуліся ў нумар.

— Бацькавы памагатыя, — дрогкім голасам азваўся Іван, закрыў твар

рукамі і, па прыкладзе вядомага кінагероя Казладоева, з роспаччу ў голасе дадаў: — Усё скончана!

— Э-э, браце, усё толькі пачынаецца, — Мішка сеў на ложак, укінуў у рот цыгарэту: — Ну, выганяць нас з гэтай канторы, дык хоць нейкай справай займемся.

Іван змаўчаў: пляснуўся поруч, пацёр зьнямелыя скроні. Хвілінаў пяць сядзелі моўчкі і толькі калі на доле бразнулі дзьверы, Іван ачуўся і запытаў:

— Як там Нінэль?

— Зьехала ўчора.

— Куды?!

— У Крым. З Аўдошкам.

Іван адчуў раптам душэўную палёгку. Сэрца ягонае парывіста забілася і ўваччу, зусім нечакана, паўстала Міла Сяргееўна. Жанчына ляжала на леапардавай шкуры, лашчыла мяцёлкай леапардавага хваста мочкі грудзей і клікала, клікала ў свае абдоймы.